

EUROPOS TARYBA

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS

ANTRASIS SKYRIUS

BYLA PADALEVIČIUS prieš LIETUVĄ

(Pareiškimo Nr. 12278/03)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2009 m. liepos 7 d.

Byloje Padalevičius prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Antrasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininkės Françoise Tulkens,

teisėjų Ireneu Cabral Barreto,

Vladimiro Zagrebelsky,

Danutės Jočienės,

András Sajó,

Nona Tsotsoria,

Işıl Karakaş,

ir *skyriaus kanclerio pavaduotojos* Françoise Elens-Passos,

po svarstymo 2009 m. birželio 16 d. uždaramame posėdyje,

skelbia pastarąją dieną priimtą šį sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietis, Juozas Padalevičius (pareiškėjas), kuris 2003 m. balandžio 4 d. pateikė pareiškimą (Nr. 12278/03) Teismui pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjui atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas L. Biekša, Lietuvos Respublikos Vyriausybei (Vyriausybė) atstovavo jos atstovė E. Baltutytė.

3. 2006 m. gegužės 11 d. Teismas nusprendė perduoti Vyriausybei pareiškėjo skundus pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį ir pagal Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnį. Teismas taip pat nusprendė nagrinėti pareiškimo priimtinumą ir esmės klausimus kartu (29 straipsnio 3 dalis).

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

4. Pareiškėjas yra gimęs 1943 m. ir gyvena Kauno rajone.

5. 1991 m. nenurodytą dieną buvę Noreikiškių apylinkėje esančios žemės, buvusios Lietuvos žemės ūkio akademijos (LŽŪA) teritorijoje, savininkai pateikė prašymus dėl nuosavybės teisių jiems atkūrimo.

6. 1992 m. kovo 13 d. Kauno rajono Noreikiškių apylinkės tarybos sprendimu pareiškėjui buvo suteiktas naudotis žemės sklypas gyvenamo namo statybai. 1992 m. liepos 20 d. pareiškėjas sumokėjo 2970 rublių už naudojamą žemės sklypą.

7. 1992 m. spalio 13 d. įvyko Kauno rajono valdybos pasitarimas, kuriame dalyvavo pareiškėjas, kaip LŽŪA atstovas, buvusių savininkų prieš nacionalizaciją, siekusių atkurti nuosavybės teises į LŽŪA gyvenvietės teritorijai priskirtą žemę, ir įvairių savivaldybės ir valstybės institucijų atstovai. Buvo nuspręsta surengti kitą pasitarimą ir aptarti galimybę atkurti nuosavybės teises natūra į Noreikiškių gyvenvietėje esančią žemę bei pasiūlyti Lietuvos Respublikos Vyriausybei suteikti buvusiems savininkams po 0,3 ha žemės sklypus gyvenamųjų namų statybai.

8. Nuo 1992 m. iki 1995 m. Vyriausybė priėmė kelis nutarimus, suteikusius teisę pareiškėjo padėtyje esantiems asmenims įsigyti nuosavybės teise jų naudojamus žemės sklypus.

9. 1995 m. balandžio 11 d. pareiškėjas ir Kauno rajono valdyba sudarė žemės pirkimo-pardavimo sutartį, kurioje buvo numatyta, kad 1992 m. liepos 20 d. pareiškėjas už žemės sklypą yra sumokėjęs 29,70 Lietuvos litų. 1995 m. balandžio 14 d. žemės sklypas buvo įregistruotas valstybiniame žemės registre pareiškėjo vardu, ir pagal Lietuvos įstatymus pareiškėjas tapo jo savininku.

10. 1995 m. birželio 5 d. aštuonių fizinių asmenų grupė pareiškė civilinį ieškinį dėl žemės pirkimo-pardavimo sutarčių, tarp jų ir pareiškėjo, pripažinimo negaliojančiomis. Ieškovai reikalavo atkurti nuosavybės teises į ginčo žemę, kurią LŽŪA suteikė gyvenamųjų namų statybai ir kuri buvo Sovietų okupacinės valdžios nacionalizuota 1940 m. Ginče iš viso dalyvavo 129 atsakovai, tarp jų ir pareiškėjas.

11. 1995 m. birželio 27 d. Kauno apylinkės teismas priėmė nutartį areštuoti pareiškėjo žemę. Vėliau šią nutartį paliko galioti Kauno apygardos teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodę, kad pareiškėjas ginčo žemėje gali auginti tik vienmečius augalus. Be to, pareiškėjui buvo uždrausta vykdyti bet kokias statybas žemėje, dėl kurios buvo bylinėjamas teisme.

12. 1996 m. spalio 28 d. Kauno apylinkės teismas atmetė ieškinį kaip nepagrįstą.

13. 1998 m. vasario 5 d. Kauno apygardos teismas panaikino minėtą sprendimą, pažymėdamas, kad žemesnės instancijos teismas byloje netinkamai pranešė 38 atsakovams apie įvyksiantį teismo posėdį. Byla buvo gražinta pirmos instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

14. 1999 m. vasario 26 d. Kauno apylinkės teismas vėl atmetė ieškinį.

15. Nenurodytą dieną byla buvo perduota Panevėžio apygardos teismui, kuris ją nagrinėjo apeliacine tvarka.

16. 2000 m. kovo 14 d. Panevėžio apygardos teismas bylą sustabdė, nusprendęs kreiptis dėl Vyriausybės nutarimų, kuriais remiantis žemė buvo parduota pareiškėjui, konstitucingumo.

17. 2002 m. kovo 6 d. Kauno apskrities viršininko administracija pranešė pareiškėjui, kad nepaisant teismo nustatyto draudimo vykdyti bet kokią veiklą žemės sklype, „šiuo metu jame yra pasodinti daugiamečiai sodiniai ir iškasta kūdra“. Pareiškėjo buvo paprašyta „nutraukti neteisėtus veiksmus“. 2002 m. balandžio 12 d. pareiškėjas informavo vietos valdžios institucijas, kad „apie tai, kad mano

sklypui uždėtas areštas, sužinojau iš Jūsų laiško. Kūdra, daugiamečiai sodiniai ir kiti darbai buvo atlikti 1993 m., 1994 m., 1995 m. pirmame pusmetyje“.

18. 2002 m. gegužės 10 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą, kuriuo konstatavo, kad ginčijami Vyriausybės nutarimai pažeidė buvusių žemės savininkų, turėjusių teisę į nuosavybės teisių atkūrimą, teises. Vyriausybės nutarimai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijos 23 straipsniui ir *inter alia* Įstatymo dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų (Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas) 12 straipsnio 1 dalies 5 punkto¹ nuostatoms. Nutarime konstatuota, kad:

„<...> nors įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti nuosavybės teisės atkūrimo sąlygas ir tvarką, tai nustatant būtina atsižvelgti į konstitucinius nuosavybės teisės apsaugos principus. Šie principai suponuoja ir tai, kad okupacinės valdžios neteisėtai nacionalizuota žemė, jeigu ji nėra būtina visuomenės poreikiams, įstatymo nustatyta tvarka ir sąlygomis savininkams turi būti grąžinta natūra <...>.

<...> Vyriausybės 1993 m. rugpjūčio 25 d. nutarimu Nr. 649 ir Vyriausybės 1994 m. balandžio 19 d. nutarimu Nr. 294 nustačius, kad LŽŪA suteikta žemė apima ir plotą, skirtą individualių gyvenamųjų namų statybai, taip pat nustačius, kad individualių gyvenamųjų namų statybai skirtai žemei išperkamos žemės statusas suteiktas dėl to, kad ši žemė yra mokslo ir mokymo įstaigai paskirtoje teritorijoje, o Vyriausybės 1995 m. kovo 9 d. nutarimu Nr. 350 leidus fiziniams asmenims įsigyti privatinę nuosavybę LŽŪA mokomajai gamybinei bazei paskirtoje teritorijoje esančius žemės sklypus, buvo paneigta savininkų teisė atkurti nuosavybės teises į žemę susigrąžinant ją natūra“.

19. Todėl Panevėžio apygardos teismas 2002 m. birželio 28 d. panaikino Kauno apylinkės teismo 1999 m. vasario 26 d. sprendimą ir priėmė naują sprendimą. Buvo pažymėta, kad Vyriausybės nutarimai, kurių pagrindu pareiškėjas pasirašė žemės pirkimo-pardavimo sutartį, buvo pripažinti antikonstituciniais. Atitinkamai administraciniai aktai, pagal kuriuos žemė buvo parduota pareiškėjui, buvo pripažinti negaliojančiais. Teismas taip pat pastebėjo, kad: „atsakovai [tarp jų ir pareiškėjas] praktiškai statybos darbų nepradėjo. Ne visi atsakovai jiems suteiktus žemės sklypus individualių namų statybai išsipirko ir ne visi pasirašę žemės pirkimo-pardavimo sutartis jas įregistravo“. Teismas rėmėsi Civilinio kodekso 1.80 straipsniu ir nusprendė taikyti restituciją, pagal kurią vietos valdžios institucijos buvo įpareigosios grąžinti pareiškėjui jo anksčiau už ginčijamą žemės sklypą sumokėtus 29,70 litus. Atsižvelgdamas į tai, kad kai kurie iš atsakovų 1992 m. buvo sumokėję už žemės sklypus vienkartinėmis išmokomis (investiciniais čekiais), teismas įpareigojo grąžinti jiems šias sumas.

20. Atsakovai, tarp jų ir pareiškėjas, pateikė apeliacinį skundą dėl teisės klausimų. Jie *inter alia* teigė, kad Panevėžio apygardos teismas bylą išnagrinėjo nedalyvaujant jų advokatui. Taip pat atsakovai teigė, kad teismo sprendimo bus neįmanoma įvykdyti, nes jis numatė restituciją „vienkartinėmis išmokomis“, kurios Lietuvoje nebeturėjo jokios piniginės vertės. Galiausiai, jie tvirtino, kad pirkimo-pardavimo sutarčių pripažinimas negaliojančiomis prieštaravo jų teisei į privačios nuosavybės apsaugą ir gali prilygti reprivatizavimui.

21. 2003 m. sausio 31 d. Aukščiausiasis Teismas paliko sprendimą nepakeistą. Jis konstatavo, kad ginčijamų teisės aktų pripažinimas negaliojančiais buvo būtinas siekiant apsaugoti teisėtus prieš nacionalizaciją buvusių savininkų interesus. Teismas pripažino, kad „vienkartinės išmokos“ jau nebeegzistavo kaip mokėjimo priemonė. Tačiau Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad šios bylos nagrinėjimo dalyku buvo žemės pirkimo-pardavimo sutarčių pripažinimas negaliojančiomis, o galimas kompensacijos nustatymas už prarastas vienkartinės išmokas nebuvo jos nagrinėjimo dalyku. Galiausiai teismas konstatavo, kad 2002 m. birželio 19 d. pareiškėjo advokatei buvo tinkamai pranešta apie apeliacinės instancijos teismo posėdį, kuris turėjo įvykti 2002 m. birželio 27 d., ir kad ji prašė posėdį atidėti, atsižvelgiant į tai, jog turėjo dalyvauti kitame teismo posėdyje tuo pačiu metu. Tačiau Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad pareiškėjo advokatė nepateikė jokių kito teismo posėdžio įrodymų. Teismas nusprendė, kad, atsižvelgiant į būtinumą užtikrinti greitą procesą

¹ Visame sprendimo tekste vietoje minėto Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 5 punkto klaidingai nurodomas 15 punktas (vert. past).

ir į didelį dalyvaujančių byloje asmenų skaičių, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė bylą nagrinėti advokatei nedalyvaujant.

22. Kauno apskrities viršininko pavadootojo 2005 m. kovo 14 d. sprendimu į žemės sklypą LŽŪA gyvenvietėje, kurį nuosavybės teise buvo įgijęs pareiškėjas, pagal pripažintą negaliojančia 1995 m. balandžio 11 d. žemės pirkimo-pardavimo sutartį, buvo atkurtos nuosavybės teisės buvusiam savininkui.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

23. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta:

23 straipsnis

„Nuosavybė neliečiama.

Nuosavybės teisės saugo įstatymai.

Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“

24. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas, priimtas 1991 m. birželio 18 d. ir daug kartų keistas, numatė, kad atkuriant nuosavybės teises pirmenybė teikiama jų atkūrimui natūra. Valstybė pasiliko teisę išpirkti nuosavybę iš buvusių savininkų atsižvelgiant į susiklosčiusius visuomeninius santykius. Konkrečiai Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 5 punktas numatė, kad išperkama žemė, jeigu ji nustatyta tvarka suteikta mokslo ir mokymo įstaigoms eksperimentams bei kitokioms mokslo reikmėms.

25. Vyriausybė 1993 m. rugpjūčio 25 d. priėmė nutarimą Nr. 649 „Dėl Lietuvos žemės ūkio akademijos naudojamos žemės statuso ir jos naudojimo zonavimo schemos patvirtinimo“. Jame buvo nustatyta, kad, siekiant sudaryti šiai akademijai geresnes sąlygas spręsti mokslo, mokymo bei socialinius klausimus, Vyriausybė nutarė suteikti valstybės išperkamos žemės statusą LŽŪA naudojamai žemei, kurią LŽŪA administracija priskyre naujai projektuojamiems gyvenamiesiems namams.

26. Vyriausybė 1994 m. balandžio 19 d. priėmė nutarimą Nr. 294, kuriuo iš dalies pakeistas Vyriausybės nutarimas Nr. 649, ir nustatyta, kad dalis LŽŪA naudojamos žemės paskirta miestelyje projektuojamiems gyvenamiesiems namams. Vyriausybė 1995 m. kovo 9 d. priėmė nutarimą Nr. 350, kuriuo nusprendė leisti fiziniams asmenims įsigyti privatinę nuosavybę Lietuvos žemės ūkio akademijai priskirtoje teritorijoje esančius žemės sklypus, Kauno rajono Noreikiškių apylinkės tarybos iki 1992 m. kovo 15 d. suteiktus šiems asmenims gyvenamiesiems namams statyti.

27. 1994 m. gegužės 27 d. Konstitucinis Teismas išnagrinėjo vidaus įstatymų dėl nuosavybės teisių atkūrimo atitiktį Konstitucijai. Savo nutarime Konstitucinis Teismas *inter alia* konstatavo, kad po 1940 m. Sovietų valdžios nacionalizuota nuosavybė laikytina „*de facto* valstybės kontroliuojama nuosavybe“. Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad, esant galimybei, nuosavybės teisės turi būti atkuriamos natūra. Toliau jis nurodė, kad išpirkus žemę kaimo gyvenvietėse pagal jų statybos projektus, atsiranda galimybė vėliau ją privatizuoti, t.y. ją galės įsigyti kiti asmenys. Tai reikštų buvusių savininkų teisės susigrąžinti žemę pažeidimą.

28. 1991 m. vasario 28 d. priimtas ir daug kartų keistas Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas numatė, kad visiems Lietuvos Respublikos piliečiams pirminiam valstybinio turto privatizavimui skiriamos valstybės vienkartinės išmokos, kurių dydis svyravo nuo 2000 iki 10000 rublių.

29. 1992 m. rugsėjo 16 d. Lito komitetas priėmė nutarimą Nr. 2, kuriuo rublis kaip valiutos vienetas nuo 1992 m. spalio 1 d. buvo išimtas iš apyvartos. Vietoje rublio turėjo būti naudojama nauja laikina valiuta, talonas, vieną valiutą į kitą perskaičiuojant santykiu 1 : 1.

30. Pagal Lito komiteto 1993 m. birželio 14 d. nutarimą talonas buvo išimtas iš apyvartos ir pakeistas nauja nuolatine valiuta – Lietuvos litu. Perskaičiavimo santykis buvo 100 talonų 1 litui.

31. Civilinis kodeksas, galiojantis nuo 2001 m. liepos 1 d., kiek tai reikšminga nagrinėjamai bylai, nustato:

1.80 straipsnis. Imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujančio sandorio negaliojimas

„1. Imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja.

2. Kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką yra gavusi pagal sandorį (restitucija), o kai negalima grąžinti to, ką yra gavusi, natūra, - atlyginti to vertę pinigais, jeigu įstatymai nenumato kitokių sandorio negaliojimo pasekmių.

<...>.“

4.97 straipsnis. Atsiskaitymai grąžinant daiktą iš neteisėto valdymo

„1. Savininkas, išreikalaujamas daiktą pagal šio kodekso 4.95 straipsnį, turi teisę reikalauti: iš asmens, kuris žinojo arba turėjo žinoti, kad jo valdymas neteisėtas (nesąžiningo valdytojo), grąžinti arba atlyginti visas pajamas, kurias tas asmuo gavo arba turėjo gauti per visą valdymo laiką; iš neteisėto sąžiningo valdytojo - visas pajamas, kurias šis gavo arba turėjo gauti nuo to laiko, kai jis sužinojo ar turėjo sužinoti apie valdymo neteisėtumą arba sužinojo apie civilinės bylos dėl daikto grąžinimo iškilimą.

2. Neteisėtas nesąžiningas valdytojas savo ruožtu turi teisę reikalauti iš savininko atlyginti jo padarytas dėl daikto būtinas išlaidas nuo to laiko, kai savininkui priklauso gautos iš daikto pajamos.

3. Neteisėtas sąžiningas valdytojas turi teisę reikalauti iš savininko atlyginti visas jo padarytas dėl daikto būtinas išlaidas, kurių nepadengė iš daikto gautos pajamos.

4. Neteisėtas sąžiningas valdytojas turi teisę pasilikti savo padarytas dalis, kuriomis buvo pagerintas daiktas, jeigu jos gali būti atskirtos nesužalojant daikto. Jeigu pagerintų dalių atskirti negalima arba daiktas buvo pagerintas kitaip, neteisėtas sąžiningas valdytojas turi teisę reikalauti atlyginti dėl pagerinimo padarytas išlaidas, bet ne didesnes kaip daikto vertės padidėjimas.“

6.145 straipsnis. Restitucijos taikymo pagrindas

„1. Restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo grąžinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį jis gavo turtą, pripažintas negaliojančiu ab initio arba dėl to, kad prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos.

<...>.“

6.146 straipsnis. Restitucijos būdas

„Restitucija atliekama natūra, išskyrus atvejus, kai tai neįmanoma arba sukeltų didelių nepatogumų šalims. Tokiu atveju restitucija atliekama sumokant ekvivalentą pinigais.“

6.147 straipsnis. Piniginio ekvivalento apskaičiavimas

„1. Piniginis ekvivalentas apskaičiuojamas taikant kainas, galiojančias tuo metu, kai skolininkas gavo tai, ką jis privalo grąžinti.“

6.150 straipsnis. Su turto priežiūra susijusių išlaidų atlyginimas

„Grąžinti turtą privalančio asmens išlaidos, susijusios su grąžintino turto priežiūra ir saugojimu, atlyginamos pagal šio kodekso ketvirtosios knygos normas, reglamentuojančias sąžiningą ir nesąžiningą turto valdymą.“

6.151 straipsnis. Vaisių ir pajamų grąžinimas

„1. Iš turto gauti vaisiai ir pajamos priklauso privalančiam grąžinti turtą asmeniui. Visos šio asmens turėtos išlaidos vaisiams ir pajamoms gauti tenka pačiam asmeniui.

<...>.“

32. Iki 2003 m. sausio 1 d. galiojusio Civilinio proceso kodekso 240 straipsnyje buvo nustatyta, kad teismas gali, dalyvaujančių byloje asmenų pareiškimu ar savo iniciatyva, sustabdyti bylą, kada teismas kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spresti, ar įstatymas arba kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas byloje, atitinka Konstituciją. Pagal Kodekso 241 straipsnį byla sustabdoma, kol Konstitucinis Teismas išnagrinės bylą.

TEISĖ

I. DĖL KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO 1 DALIES PAŽEIDIMO

33. Pareiškėjas teigė, kad proceso trukmė jo byloje neatitiko „įmanomai trumpiausio laiko“ reikalavimo, nustatyto Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, kuris numato:

„Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų <...> klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką ... išnagrinėtų <...> teismas.“

A. Priimtinumas

1. Šalių argumentai

34. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas galėjo kreiptis į vidaus teismus reikalaujamas atlyginti žalą dėl per ilgo civilinio proceso pagal Civilinio kodekso 6.272 straipsnį. Remdamasi Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu, Vyriausybė taip pat tvirtino, kad net ir darant prielaidą, jog konkretus teisės gynimo būdas nebuvo numatytas jokiam įstatyme, pareiškėjas galėjo reikalauti atlyginti žalą remdamasis tiesiogiai Konstitucija. Atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas nagrinėjamoje byloje tokio ieškinio nepareiškė, skundas dėl per ilgą proceso trukmės turi būti atmestas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį. Vyriausybė taip pat teigė, kad ginčijamas civilinis procesas *ratione temporis* nepatenka į Teismo kompetenciją. Galiausiai, Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjo skundas yra aiškiai nepagrįstas.

35. Pareiškėjas ginčijo Vyriausybės argumentus.

2. Teismo vertinimas

36. Pirmiausia Teismas pastebi, kad jis neturi kompetencijos nagrinėti įvykius, įvykusius prieš 1995 m. birželio 20 d., t.y. dieną, kurią Lietuvos atžvilgiu įsigaliojo Konvencija. Atsižvelgiant į tai, kad dalis civilinio proceso vyko iki minėtos datos, ši pareiškimo dalis turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 3 ir 4 dalis kaip *ratione temporis* nesuderinama su Konvencijos nuostatomis.

37. Dėl Vyriausybės argumento, susijusio su vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimu, Teismas primena savo išvadą byloje *Četvertakas ir kiti prieš Lietuvą* (No. 16013/02, 29-31 §§, 2009-01-20), kurioje jis nusprendė, kad reikalavimas dėl žalos atlyginimo pagal Civilinio kodekso 6.272 straipsnį neatitiko „veiksmingumo“ reikalavimo šio pobūdžio kontekste. Teismas nemato priežasties nukrypti nuo esamos praktikos. Dėl to Teismas lieka neįtikintai, kad galimybė reikalauti žalos atlyginimo dėl pernelyg ilgo proceso pagal Civilinio kodekso 6.272 straipsnį – nagrinėjamo pareiškimo pateikimo metu – jau buvo įgavusi pakankamą teisinį aiškumą, kad būtų galima reikalauti jos panaudojimo pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį.

38. Esant tokioms aplinkybėms, Vyriausybės prieštaravimas dėl nepriimtimumo, remiantis vidaus teisinių priemonių nepanaudojimu, turi būti atmestas.

39. Teismas taip pat pažymi, kad šis skundas nėra aiškiai nepagrįstas Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu. Jis taip pat pažymi, kad jis nėra nepriimtinas dėl kokių nors kitų pagrindų. Todėl pareiškimas turi būti paskelbtas priimtinu.

B. Bylos esmė

1. Šalių argumentai

40. Vyriausybė teigė, kad bylos nagrinėjimas užtruko dėl jos sudėtingumo, o ne dėl kokio nors neveikimo, kuris galėtų būti priskirtas valstybei. Pirmiausia, byloje buvo daug dalyvaujančių asmenų, kurie pateikė daug reikalavimų ir priešinių reikalavimų. Kai kurie byloje dalyvaujantys asmenys jos nagrinėjimo metu buvo pakeisti kitais. Bylą sudarė 6 tomai (1852 puslapiai) ir ji buvo sudėtinga teisiniu požiūriu dėl restitucijos aspekto. Vyriausybė taip pat teigė, kad atsižvelgiant į proceso poveikį pareiškėjui, civilinis procesas negalėjo padaryti jam tokios žalos, kad bylą nagrinėję teismai būtų turėję pareigą išnagrinėti jo bylą skubos tvarka, kaip būna tam tikrų bylų atveju.

41. Vyriausybė taip pat atkreipė Teismo dėmesį į tai, kad dalis proceso vyko Konstituciniame Teisme, kuris bylas nagrinėja *in corpore*, ir yra vienintelė konstitucinę priežiūrą vykdanči institucija. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo kaip Konstitucijos saugotojo vaidmuo nustatė jam ypatingą įpareigojimą kartais atsižvelgti ir į kitas aplinkybes, tokias kaip bylos pobūdis ir jos reikšmė politiniu ir socialiniu aspektu, o ne vien į chronologinį bylų eiliškumą, sprendžiant, kurią bylą jis ims nagrinėti, bylos nagrinėjimo trukmė šiame teisme atitiko „įmanomai trumpiausio laiko“ reikalavimą. Galiausiai, Vyriausybė tvirtino, kad Lietuvoje Konstitucinis Teismas nepriklauso bendrosios kompetencijos teismų sistemai ir nėra įgaliotas peržiūrėti jų sprendimus. Kadangi Konstitucinis Teismas neturi teisės nagrinėti civilinių ar baudžiamųjų bylų, ar individualių skundų dėl tariamų konstitucinių teisių pažeidimų, į proceso dalį, vykusią Konstituciniame Teisme, neturėtų būti atsižvelgiama vertinant civilinės bylos nagrinėjimo trukmės pagrįstumą.

42. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, Vyriausybė padarė išvadą, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į bylos nagrinėjimą „per įmanomai trumpiausią laiką“ nebuvo pažeista.

43. Pareiškėjas nesutiko, teigdamas, kad byla nebuvo pakankamai sudėtinga, jog atleistų valstybę nuo jos pareigos gerbti „įmanomai trumpiausio laiko“ reikalavimą. Jis taip pat teigė, kad prieš prasidedant teismo procesui jis buvo pradėjęs parengiamuosius savo namo statybos darbus ginčijamame žemės sklype ir dėl to proceso vilkinimas sukėlė jam didelį finansinį netikrumą ir stresą.

2. Teismo vertinimas

(a) Dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies taikymo

44. Teismas atsižvelgia į Vyriausybės argumentą, kad nuo 2000 m. kovo 14 d. iki 2002 m. gegužės 10 d. civilinė byla buvo sustabdyta, kol nutarimą byloje priims Konstitucinis Teismas. Tačiau šiuo požiūriu Teismas pakartoja, kad procesas patenka į 6 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, net jei jis vyksta konstituciniame teisme, kai jo rezultatas turi lemiamos reikšmės civilinėms teisėms ir pareigoms (žr. *Pammel v. Germany*, 1997-07-01, 53 §, *Reports of Judgments and Decisions*, 1997-IV).

45. Nagrinėjamoje byloje Teismas pažymi, kad pareiškėjas pirkė žemę iš valstybės ir kad vėliau grupė asmenų iškėlė civilinę bylą, siekdami pripažinti žemės pirkimo-pardavimo sutartį negaliojančia (žr. 9 ir 10 punktus pirmiau). Taigi ginčas civiliniuose teismuose vyko dėl pareiškėjo teisės į nuosavybę gynimo, kuri neabejotinai yra civilinė teisė Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies požiūriu.

46. Vėlesnėje proceso stadijoje nagrinėjęs bylą Panevėžio apygardos teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės nutarimų, kurių pagrindu pareiškėjas pirkė žemės sklypą (žr. 16 punktą pirmiau) atitiktis Konstitucijai ir, vadovaudamasis Civilinio proceso kodekso 240 straipsniu, bylą sustabdė.

47. Todėl nagrinėjamoje byloje procesas Konstituciniame Teisme buvo glaudžiai susijęs su procesais civiliniuose teismuose; jo sprendimas ne tik turėjo lemiamą reikšmę pareiškėjo civilinei teisei, tačiau taip pat, atsižvelgiant į tai, kad procese buvo sprendžiamas konstitucingumo klausimas, Panevėžio apygardos teismas privalėjo laukti Konstitucinio Teismo sprendimo ir tik

tuomet galėjo priimti savo sprendimą. Darytina išvada, kad 6 straipsnio 1 dalis taip pat yra taikoma tai proceso daliai, kuri vyko Konstituciniame Teisme.

(b) Dėl atitikties Konvencijos 6 straipsnio 1 daliai

(i) Dėl laikotarpio, kuris turi būti įvertintas

48. Teismas pirmiausia pažymi, kad nors civilinis procesas prasidėjo 1995 m. birželio 6 d., laikotarpis, patenkantis į Teismo jurisdikciją prasidėjo tik 1995 m. birželio 20 d., t.y. tą dieną, kai Lietuvai įsigaliojo Konvencija, ir truko iki 2003 m. sausio 31 d., kai Aukščiausiasis Teismas byloje priėmė galutinį sprendimą. Taigi iš viso procesas truko apie 7 metus ir 8 mėnesius.

(ii) Taikytini kriterijai

49. Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad 6 straipsnio 1 dalis nustato Susitariančiosioms Šalims pareigą organizuoti savo teismų sistemas taip, kad jų teismai laikytųsi visų minėto straipsnio reikalavimų, taip pat ir pareigos išnagrinėti bylas „per įmanomai trumpiausią laiką“. Nors ši pareiga negali būti vienodai aiškinama konstitucinio teismo ir bendrosios kompetencijos teismo atžvilgiu, būtent Strasbūro teismas yra paskutinė instancija, kuri tikrina, ar jo buvo laikomasi, atsižvelgdamas į kiekvienos bylos konkrečias aplinkybes ir jo praktikoje nustatytus kriterijus (žr. *Klein v. Germany*, No. 33379/96, 42 §, 2000-07-27, ir šiame sprendime cituotą Teismo praktiką).

50. Teismas taip pat pakartoja, kad proceso trukmės pagrindumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į bylos aplinkybes remiantis šiais kriterijais: bylos sudėtingumo, pareiškėjo ir susijusių institucijų elgesio ir proceso poveikio pareiškėjui (žr., tarp daugelio kitų bylų, *Frydlender v. France* [GC], no. 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII).

51. Teismas sutinka su Vyriausybės nuomone, kad pareiškėjo byla buvo iš tikrųjų sudėtinga, pirmiausia dėl byloje dalyvaujančių asmenų skaičiaus, atliktų įstatymų pakeitimų bei restitucijos ir konstitucingumo aspektų joje. Tačiau tai negali pateisinti visos pakankamai ilgos proceso trukmės.

52. Vertindamas šios bylos faktus, Teismas nenustatė įrodymų, patvirtinančių, kad kurioje nors proceso stadijoje pareiškėjas sukėlė delsimus ar kitaip būtų trukdęs tinkamam bylos nagrinėjimui. Tačiau vertindamas valdžios institucijų elgesį Teismas negali neatsižvelgti į tai, kad dėl Kauno apylinkės teismo netinkamo šaukimų įteikimo 38 atsakovams byla buvo gražinta nagrinėti iš naujo, dėl ko civilinis procesas užtruko daugiau nei dvejus metus (žr. 12-14 punktus pirmiau). Dėl Vyriausybės argumento, susijusio su dideliu Konstitucinio Teismo darbo krūviu pažymėtina, kad bendro pobūdžio didelis darbo krūvis nepateisina nepagrįsto delsimo ir kad kiti socialiniai veiksniai, kuriais rėmėsi Vyriausybė, nagrinėjamoje byloje turėjo tik antraeilę reikšmę (žr. *Pitra v. Croatia*, No. 41075/02, 23 §, 2005-06-16). Todėl Vyriausybės argumentas šiuo požiūriu yra atmestinas.

53. Atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, Teismas daro išvadą, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatytas „įmanomai trumpiausias laikas“ buvo viršytas ir todėl ši nuostata buvo pažeista.

II. DĖL KONVENCIJOS 1 PROTOKOLO 1 STRAIPSNIO PAŽEIDIMO

54. Pareiškėjas skundėsi dėl jo žemės pirkimo-pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančia. Jis taip pat tvirtino, kad teismų jam priteista kompensacija už minėtą žemę buvo juokinga. Pareiškėjas teigė, kad buvo pažeistas 1 Protokolo 1 straipsnis, kuris numato:

„Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais.

Tačiau ankstesnės nuostatos jokių būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.“

A. Šalių argumentai

55. Pirmiausia Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas niekada neturėjo „nuosavybės“ į ginčijamą žemės sklypą, nes sudarydamas pripažintą negaliojančią 1995 m. balandžio 11 d. žemės pirkimo-pardavimo sutartį jis neveikė *bona fide* ir todėl negali naudotis Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnio apsauga. Konkrečiai 1992 m. spalio 13 d. pareiškėjas, būdamas LŽŪA prorektoriumi ir veikdamas jos vardu, dalyvavo pasitarime, kuriame taip pat dalyvavo ir vietos valdžios, ir iki nacionalizacijos buvusių žemės savininkų atstovai, ir kuris buvo surengtas siekiant išspręsti tolesnę LŽŪA gyvenvietės plėtrą ir nuosavybės teisių į žemę atkūrimo klausimą (žr. 7 punktą pirmiau). Taigi pareiškėjas gerai žinojo, kad į žemę, paskirtą LŽŪA darbuotojams individualių namų statybai, buvo reikalaujama atkurti nuosavybės teises. Pripažindami žemės pirkimo-pardavimo sutartis, tarp jų ir pareiškėjo, negaliojančiomis vidaus teismai siekė apginti buvusių savininkų teises, kurios buvo paneigtos.

56. Dėl valiutos, kuria pareiškėjas sumokėjo už žemės sklypą, Vyriausybė pastebėjo, kad 1992 m. liepos 20 d. pareiškėjas sumokėjo už naudojamą žemę 2970 rublių sumą, ir kad tuo metu ši valiuta buvo teisėta atsiskaitymo priemonė. Atsižvelgiant į tai, kad 1995 m. balandžio 11 d. žemės pirkimo-pardavimo sutarties pasirašymo metu oficiali Respublikos valiuta buvo Lietuvos litas, sutartyje nustatyta, kad pareiškėjas yra sumokėjęs 29,70 litų sumą (dėl įstatymų, reglamentuojančių piniginius vienetus, pakeitimų žr. 29 ir 30 punktus pirmiau). Vėliau Panevėžio apygardos teismas pripažino pareiškėjo nuosavybės teisę į žemę negaliojančią ir priteisė jam gražinti minėtą 29,70 litų sumą. Net ir darant prielaidą, kad dėl valiutos nuvertėjimo, infliacijos ir kitų ekonominių veiksnių 2970 rublių perkamoji galia 1992 m. būtų buvusi didesnė nei 29,70 litų 2002 metais, pareiškėjas nepatyrė esminių nuostolių nagrinėjamu atveju. Todėl Vyriausybė laikė, kad pareiškėjui tekusi našta iš jo pareikalavus gražinti nuosavybę nebuvo pernelyg didelė ir kad priemonės, kuriomis buvo siekiama apsaugoti buvusių savininkų teises į nuosavybę, nebuvo neproporcingos, atsižvelgiant į visuomenės interesus.

57. Vyriausybės pažymėjo, kad nors didžioji dalis atsakovų civilinėje byloje už žemę, kurią jie įgijo, sumokėjo „vienkartinėmis išmokomis“, kai kurie, taip pat ir pareiškėjas, už sklypus sumokėjo rubliais. Apeliaciniame skunde dėl teisės klausimų atsakovai tvirtino, kad būtų neįmanoma įvykdyti apeliacinės instancijos teismo sprendimo, nes kompensacija už negaliojančius investicinius čekius buvo nurodyta neegzistuojančia valiuta – „vienkartinėmis išmokomis“. Tačiau Aukščiausiasis Teismas savo 2003 m. sausio 31 d. nutartyje konstatavo, kad šios bylos nagrinėjimo dalyku nebuvo galimas kompensacijos nustatymas už prarastas vienkartinės išmokas. Dėl kitų atsakovų, tarp jų ir pareiškėjo, kurie už savo sklypus sumokėjo rubliais, Vyriausybė tvirtino, kad jie savo reikalavimuose nebuvo nurodę, jog teismo priteista kompensacija buvo nepakankama.

Remdamasi tuo, kas išdėstyta, Vyriausybė padarė išvadą, kad ši pareiškimo dalis turi būti pripažinta nepriimtina ir atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis.

58. Pareiškėjas su Vyriausybe nesutiko ir tvirtino, kad pastaroji negali remtis jos pačios priimtų teisės aktų defektais, kaip pagrindu atimant iš jo nuosavybės teises. Jis taip pat teigė, kad įgijo nuosavybę kaip sąžiningas įgijėjas. Dėl nuostolių, kuriuos jis tariamai patyrė, pareiškėjas manė, kad po to, kai vietos valdžios institucijos jam suteikė žemės sklypą, jis jame pradėjo parengiamuosius namo statybos darbus ir dėl žemės pirkimo-pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančią patyrė laiko, darbo ir piniginius nuostolius, kuriuos tuo požiūriu buvo investavęs. Neteisinga, kad vienintelė kompensacija, kurią jis galėjo gauti, buvo gražinimas kainos, kurią jis buvo sumokėjęs už žemę 1992 m., kai Lietuvoje 2970 rublių perkamoji galia buvo daug didesnė nei jų ekvivalento – 29,70 litų – 2002 m. Be to, žemės kainos Lietuvoje 1992 m. buvo daug žemesnės nei šiuo metu.

B. Priimtumas

1. Ar buvo įsikišimas

59. Teismas pažymi, kad 1995 m. balandžio 11 d., t.y. iki 1996 m. gegužės 24 d., kai Lietuvai įsigaliojo Konvencijos 1 Protokolas, pareiškėjas nusipirko ginčijamą žemės sklypą ir, net ir sutinkant, jog tuo metu nuosavybei egzistavo tam tikri suvaržymai, tapo jo savininku (žr. 9 ir 11 punktus pirmiau). Teismas taip pat pastebi, kad iš pareiškėjo nuosavybė buvo atimta po Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo atitinkamai 2002 m. gegužės 10 d. ir 2003 m. sausio 31 d. sprendimų. Šių sprendimų pagrindu pareiškėjo nuosavybės teisė į ginčijamą žemės sklypą buvo pripažinta negaliojančia.

60. Todėl Teismas konstatuoja, kad buvo nuosavybės atėmimas Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnio antrojo sakinio požiūriu. Toks nuosavybės atėmimas turi būti teisėtas, būtinas visuomenės interesais ir juo turi būti siekiama teisingos pusiausvyros tarp visuomenės bendrojo intereso reikmių ir asmens pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų (žr. *Gashi prieš Kroatiją*, Nr. 32457/05, 28 §, 2007 m. gruodžio 13 d.).

2. Ar įsikišimas buvo nustatytas įstatymu

61. Neginčytina, kad iš pareiškėjo nuosavybė buvo atimta dėl Parlamento priimto ir teismų taikyto Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo. Pagal šį įstatymą, kaip jį aiškino ir taikė vidaus teismai, valdžios institucijos leido pripažinti jo teisę į nuosavybę, įgytą 1995 m., negaliojančia, kad būtų patenkinti reikalavimai atkurti nuosavybės teises tų asmenų, iš kurių ta nuosavybė buvo nusavinta 1940 m. Be to, kompensacijos už tą nuosavybę klausimą reglamentavo Lietuvos civilinė teisė. Todėl Teismas yra įsitikinęs, kad pareiškėjo teisė į nuosavybę buvo pripažinta negaliojančia remiantis vidaus įstatymais.

3. Teisėtas tikslas ir proporcingumas

62. Toliau Teismas privalo nustatyti, ar buvo pasiekta teisinga pusiausvyra tarp visuomenės bendrų interesų ir asmens pagrindinių teisių (žr. *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, 1995-11-20, 38 §, Series A Nr. 332).

63. Teismas primena, kad jis jau yra nagrinėjęs pirkimo-pardavimo sutarčių pripažinimo negaliojančiomis klausimą, kai pareiškėjai pagal jas buvo įsigiję komunistinio režimo metu nacionalizuotą nuosavybę (žr. *Panikian v. Bulgaria*, No. 29583/96, 1997-07-10 Commission decision; *Pincová and Pinc v. the Czech Republic*, No. 36548/97, ECHR 2002-VIII; *Bečvář and Bečvářová v. the Czech Republic*, No. 58358/00, 2004-12-14; *Mohylová v. the Czech Republic* (dec.), No. 75115/01, 2005-09-06; ir *Velikovi and Others v. Bulgaria*, No. 43278/98, 45437/99, 48014/99, 48380/99, 51362/99, 53367/99, 60036/00, 73465/01 ir 194/02, 2007-03-15). Šiose bylose Teismas ir Komisija turėjo įvertinti sudėtingas situacijas, kurios visos buvo susijusios su teisės aktais, priimtais atitinkamose valstybėse siekiant atitaisyti neteisingumą, įvykdytą prieš dešimtmečius ir paveldėtą iš komunistinio režimo.

64. Šiuo požiūriu Teismas pakartoja, kad nacionalinės institucijos, gerai žinodamos apie savo visuomenę ir jos poreikius, iš esmės geba geriau nei tarptautinis teisėjas įvertinti, kas yra „būtina visuomenės interesams“. Todėl pagal Konvencijos nustatytą apsaugos sistemą pirminį vertinimą dėl viešo intereso problemos, sąlygojančios priemonės, kuriomis gali būti trukdoma naudotis nuosavybės teisėmis, buvimo turi atlikti nacionalinės institucijos. Jei įstatymų leidėjas nusprendė priimti įstatymus, kuriuos jis mano esant būtinus dėl bendro intereso, galimas alternatyvių sprendimų buvimas savaime nedaro ginčijamų teisės aktų nepateisinamais. Atitinkamai valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę šioje srityje (žr. *Malama v. Greece*, No. 43622/98, 46 §, ECHR 2001-

II). Ne Teismas turi vertinti, ar teisės aktai pateikė geriausią sprendimą, jei valdžios institucijos neperžengia tos laisvės ribų (žr., *mutatis mutandis*, *Mellacher and Others v. Austria*, 1989-12-19, 53 §, Series A Nr. 169).

65. Teismas sutinka, kad bendras nuosavybės teisių atkūrimo įstatymų tikslas – sumažinti tam tikrus nuosavybės teisių pažeidimus, kuriuos padarė komunistinis režimas – yra teisėtas tikslas ir priemonė, ginanti teisinių sandorių teisėtumą bei sauganti šalies socioekonominę vystymąsi (žr. *Pincová and Pinc v. the Czech Republic*, cituotą pirmiau, 58 §), arba, kaip buvo šiuo atveju, užtikrinanti buvusių savininkų teises. Esant tokioms aplinkybėms, ir atsižvelgiant į valstybės vertinimo laisvę, Teismas sutinka, kad pareiškėjo patirtas nuosavybės atėmimas atitiko ne tik pirminių ginčijamos žemės savininkų interesus, bet ir bendrus visos visuomenės interesus (žr. *Bečvār and Bečvárová v. the Czech Republic*, cituotą pirmiau, 67 §).

66. Šalys pateikė daug argumentų dėl teismų pareiškėjui priteistos kompensacijos dydžio po to, kai teismai jo nuosavybės teisę į žemės sklypą pripažino negaliojančia. Šiuo požiūriu Teismas pakartoja, kad asmuo, iš kurio atimta nuosavybė, iš principo turi gauti kompensaciją, iš esmės prilygstančią jos vertei, net jei visuomenės intereso teisėti tikslai reikalautų mažesnės kompensacijos nei visa rinkos kaina (žr. *Pressos Compania Naviera S.A. and Others*, cituotą pirmiau, 38 § ir *The Holy Monasteries v. Greece*, 1994-12-09, 70-71 punktus, Series A Nr. 301-A). Taigi 1 Protokolo 1 straipsnis negarantuoja teisės į visišką kompensavimą bet kokiomis aplinkybėmis (žr. *Broniowski v. Poland* [GC], No. 31443/96, 182 §, ECHR 2004-V).

67. Net ir sutikdamas su bendro nuosavybės teisių atkūrimo įstatymų tikslo teisėtumu, tuo pat metu Teismas mano, kad yra būtina užtikrinti, jog praeities neteisingo atitaisymas nesukurtų naujų pažeidimų. Šiuo požiūriu teisės aktai turi numatyti galimybę atsižvelgti į konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes, kad sąžiningiems nuosavybės įgijėjams netektų atsakomybės našta, kuri teisėtai turi tekti valstybei, prieš tai konfiskavusiai ginčo nuosavybę (žr. *Pincová and Pinc*, cituotą pirmiau, 58 §).

68. Grįžtant prie nagrinėjamos bylos, Teismas atsižvelgia į Vyriausybės argumentą, kad pareiškėjas nusipirko prieš tai nacionalizuotą žemės sklypą palankiomis sąlygomis, ir, pasinaudodamas savo, kaip LŽŪA prorektorius, privilegijuota padėtimi. Pripažįstant, kad pareiškėjas galėjo žinoti, jog bylai reikšmingu laikotarpiu dėl jo ketinamo įsigyti žemės sklypo buvo tam tikrų problemų (žr. 7 punktą pirmiau), Teismas nesutinka su Vyriausybės argumentu, kad jis tą sklypą pirkė kaip nesąžiningas įgijėjas. Teismas pabrėžia savo ankstesnę praktiką tuo požiūriu, kad vidaus teismai turi nustatyti, remdamiesi civilinės bylos šalių jiems pateiktais įrodymais, ar konkrečiu atveju buvo, ar ne neteisėtas pasipelnymas. Kai vidaus teismai nėra padarę tokios išvados, Vyriausybė atsakovė Teisme negali remtis kitomis prielaidomis. Toks požiūris prieštarautų iš Konvencijos kylančiam teisės viršenybės principui (žr. *Velikovi and Others v. Bulgaria*, No. 43278/98, 45437/99, 48014/99, 48380/99, 51362/99, 53367/99, 60036/00, 73465/01 ir 194/02, 2007-03-15). Nagrinėjamoje byloje vidaus teismai tokio piktnaudžiavimo padėtimi nenustatė.

69. Dėl nagrinėjamo atveju pareiškėjui tekusios naštos Teismas pabrėžia, kad jis neturi spręsti, kokių pagrindų vidaus teismai turėjo nustatyti mokėtinos kompensacijos dydį; jis negali veikti už Lietuvos institucijas nustatant, į kuriuos metus atsižvelgiant turėjo būti įvertinta žemė (žr., *mutatis mutandis*, *Malama*, cituotą pirmiau, 51 § ir *Pincová and Pinc*, cituotą pirmiau, 60 §). Vietoje to, Teismas pastebi, kad 2003 m. pareiškėjui buvo gražinta jo sumokėta kaina už žemę, nustatyta 1992 m. Nėra abejonių, kad per tam tikrą laiką pareiškėjo sumokėta suma nuvertėjo. Taip pat Teismas negali nepažymėti, kad žemės vertė, kokia ji buvo 1992 m., negali būti pagrįstai prilyginta jos vertei praėjus 11 metų.

70. Tačiau Teismas pažymi, kad pareiškėjas žemės pirkimo-pardavimo sutartį pasirašė 1995 m. balandžio 11 d. ir po 3 dienų įregistravo savo teisę į nuosavybę valstybiniame žemės registre, taip tapdamas jos savininku. Teismas negali neatsižvelgti ir į tą faktą, kad jau 1995 m. birželio 5 d. buvę savininkai, kurių nuosavybė buvo nacionalizuota komunistiniu laikotarpiu, iškėlė civilinę bylą.

Darytina išvada, kad laikotarpis, kai pareiškėjas galėjo pagrįstai laikyti save neginčijamu žemės savininku, buvo pakankamai trumpas (žr., priešingą atvejį, *Panikian v. Bulgaria*, cituotą pirmiau). Dar daugiau, jau 1995 m. birželio 27 d. Kauno apylinkės teismas pareiškėjo žemei uždėjo areštą, leisdamas jam auginti tik vienmečius augalus ir tuo pačiu drausdamas vykdyti bet kokią ilgalaikę žemės ūkio ar statybų veiklą toje žemėje, kol buvo nagrinėjama byla. Šiuo požiūriu Teismas pažymi, kad tam tikra veikla sklype buvo vykdoma – pasodinti daugiamečiai augalai ir iškasta kūdra (žr. 17 punktą pirmiau). Teismas nesiiams spekuliuoti, ar tie veiksmai buvo atlikti tuo metu, kai Kauno apylinkės teismas buvo nustatęs laikinąją apsaugos priemonę, ar draudimui pasibaigus. Teismas tik gali pažymėti, kad pareiškėjo nuosavybės teisė į žemę buvo pripažinta negaliojančia 2003 m. ir kad tuo laikotarpiu jam nebuvo draudžiama naudotis žemės sklypu ir kūdra, taip pat ir augalų vaisiais, kurių pagal Civilinio kodekso 6.151 straipsnio 1 dalį, jis neturėjo gražinti teisėtiems žemės savininkams.

71. Praeityje Teismas jau yra nagrinėjęs bylas dėl būstų, kuriuose pareiškėjai buvo gyvenę daugelį dešimtmečių ir iš kurių jie vėliau privalėjo išsikelti dėl nuosavybės teisių atkūrimo. Dėl sprendimų atkurti nuosavybės teises tie pareiškėjai negalėjo nusipirkti kito gyvenamojo būsto, todėl buvo palikti neapibrėžtoje ir iš tikrųjų sudėtingoje padėtyje. Tai buvo vienas iš motyvų, paskatinusių Teismą pripažinti, kad buvo pažeistas Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnis (žr. *Pincová and Pinc*, cituotą pirmiau, 61-64 punktus). Tačiau šie motyvai netaikytini nagrinėjamoje byloje, kurioje nuosavybės teisių atkūrimo procesu pirmiausia buvo siekiama apginti buvusių savininkų teises (žr. 18 punktą pirmiau). Dar daugiau, pareiškėjas turėjo kitą būstą, ginčo žemės sklype nepastatė namo, be to, vidaus teismai jam buvo įsakmiai uždraudę tai daryti, kol nagrinėjama byla. Darytina išvada, kad dėl galimybės turėti stogą virš galvos pareiškėjas nebuvo ypatingai pažeidžiamas ir todėl jam neteko pernelyg didelė našta, kuri neatitiktų teisingos pusiausvyros, kuri turi būti išlaikyta tarp bendrojo intereso reikalavimų iš vienos pusės ir teisės į nuosavybės apsaugą iš kitos.

72. Galiausiai, Teismas ypatingai pabrėžia tą faktą, kad pareiškėjas niekada nesikreipė į vidaus teismus dėl netinkamo kompensacijos dydžio už žemės sklypą, kuris iš jo buvo atimtas. Kaip pažymėjo Aukščiausiasis Teismas savo 2003 m. sausio 31 d. nutartyje, civilinės bylos nagrinėjimo dalykas buvo tik žemės pirkimo-pardavimo sutarčių pripažinimas negaliojančiomis (žr. 21 punktą pirmiau). Iš tiesų kai kurie atsakovai byloje skundėsi, jog jie neturės jokios naudos iš „vienkartinių išmokų“. Tačiau, kaip matyti iš Teismui pateiktos bylos medžiagos, pareiškėjas už žemę sumokėjo rubliais, o teismai restituciją nurodė įvykdyti litais, kurie yra Lietuvos valiuta nuo 1993 m. Taip pat Teismas pažymi, kad pagal Civilinio kodekso 4.79 straipsnio 3 ir 4 dalis pareiškėjas galėjo reikalauti kompensacijos iš asmenų, kuriems buvo atkurtos nuosavybės teisės į žemę, už jo patirtas žemės priežiūros ar pagerinimo išlaidas. Tačiau Teismas neturi duomenų, kad pareiškėjas kada nors būtų tokius ieškinius pareiškęs.

73. Kaip konstatuota pirmiau (žr. 63 punktą), Teismas, atsižvelgdamas į Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymu siekiamus teisėtus tikslus ir į ypatingus sunkumus, kylančius reglamentuojant nuosavybės teisių atkūrimą į nacionalizuotą nuosavybę po dešimtmečius trukusio totalitarinio režimo, nelaiko neproporcingu kiekvieno pusiausvyros neišlaikymo tarp atitinkamo visuomenės intereso ir Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo padarinių konkrečiam asmeniui. Turi būti peržengta tam tikra sunkumo „riba“, kad Teismas galėtų pripažinti, jog buvo pažeistos pareiškėjo teisės pagal 1 Protokolo 1 straipsnį (žr. *Velikovi and Others*, cituotą pirmiau, 234 §).

74. Atsižvelgdamas į visas nagrinėjamos bylos aplinkybes, Teismas nemano, kad tokia sunkumo riba buvo pasiekta. Darytina išvada, kad ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu ir turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 4 dalį.

III. DĖL KITŲ KONVENCIJOS PAŽEIDIMŲ

75. Pareiškėjas taip pat skundėsi dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo, teigdamas, kad teismai neteisingai taikė vidaus procesinę ir materialinę teisę nagrinėdami jo ieškinius dėl ginčo žemės gražinimo. Taip pat pareiškėjas teigė, kad apeliacinės instancijos teismas išnagrinėjo bylą nedalyvaujant jo advokatei.

76. Dėl tariamai neteisingo vidaus teisės taikymo Teismas mano, kad jis neturi veikti kaip apeliacinės instancijos teismas ar, kaip kartais sakoma, ketvirtos instancijos teismas, vidaus teismų priimtų sprendimų atžvilgiu. Aiškinti ir taikyti atitinkamas procesinės ir materialinės teisės nuostatas yra vidaus teismų užduotis (žr., tarp daugelio kitų sprendimų *Baumann v. Austria*, No. 76809/01, 49 §, 2004-10-07). Tačiau Teismas pažymi, kad nagrinėjamoje byloje teismai pateikė išsamius argumentus dėl kiekvieno pareiškėjo keliamo prieštaravimo, paaiškino jų nustatytas faktines aplinkybes ir pateikė vidaus teisės aiškinimą.

77. Teismas taip pat nėra įtikintas pareiškėjo argumento, kad buvo pažeistos jo gynybos teisės, nes jo advokatė negalėjo jam atstovauti apeliacinės instancijos teisme. Reikia turėti omenyje, kad 2002 m. birželio 19 d. pareiškėjo advokatė jau žinojo, jog apeliacinės instancijos teismo posėdis įvyks 2002 m. birželio 27 d. Ji pateikė Panevėžio apygardos teismui prašymą atidėti bylos nagrinėjimą, nes tuo metu turėjo dalyvauti kitame teismo posėdyje; tačiau, kaip pastebėjo Aukščiausiasis Teismas, ji nepateikė jokių su tuo susijusių įrodymų (žr. 21 punktą pirmiau). Teismas nemato priežasties, dėl kurios turėtų nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo išvadų, kurios yra pagrįstos tiesioginiu bylos aplinkybių žinojimu. Taigi pareiškėjo skundai, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, negali būti nagrinėjami ir turi būti atmesti kaip aiškiai nepagrįsti pagal jos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis.

IV. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

78. Konvencijos 41 straipsnis numato:

“jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.”

A. Žala

79. Pareiškėjas siekė gauti 180 000 litų (apie 52174 eurų) turtinei žalai, ir 100 000 litų (apie 28 985 eurų) neturtinei žalai atlyginti.

80. Vyriausybė manė, jog šie reikalavimai yra nepagrįsti ir pernelyg dideli.

81. Teismas negali nustatyti jokio priežastinio ryšio tarp konstatuoto pažeidimo ir reikalaujamos turtinės žalos, todėl šį reikalavimą atmeta. Tačiau Teismas mano, jog pareiškėjas patyrė tam tikrą neturtinę žalą dėl nustatyto pažeidimo. Vertindamas teisingumo pagrindais, Teismas priteisia jam 2500 eurų neturtinei žalai atlyginti.

B. Kaštai ir išlaidos

82. Pareiškėjas taip pat reikalavo 3000 litų (apie 869 eurų) bylinėjimosi Teisme kaštams ir išlaidoms padengti. Jis pateikė Teismui sutartį su savo advokatu, pagal kurią minėta suma buvo sumokėta 2 įmokomis: 600 litų jau buvo sumokėta už pareiškėjo pastabų parengimą, o likę 2400 litų turėjo būti sumokėti Teismui priėmus sprendimą.

83. Vyriausybė ginčijo šį reikalavimą kaip pernelyg didelį.

84. Atsižvelgiant į Teismo praktiką, kaštai ir išlaidos priteisiami tik tuo atveju, jei nustatoma, jog jie buvo realiai patirti, būtini ir protingo dydžio. Nagrinėjamoje byloje, atsižvelgdamas į turimus

dokumentus ir pirmiau minėtus kriterijus, Teismas mano esant protinga priteisti pareiškėjui visą reikalaujamą sumą.

C. Palūkanos nevykdant įsipareigojimų

85. Teismas mano, kad palūkanos įsipareigojimų nevykdymo atveju turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridėdant 3 procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *Skelbia* priimtiniu skundą dėl pernelyg ilgo proceso, o likusią pareiškimo dalį nepriimtina;
2. *Nustato*, jog buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis;
3. *Nustato*, kad:
 - (a) atsakovė Valstybė per tris mėnesius nuo dienos, kai Teismo sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, turi sumokėti pareiškėjui šias sumas, keičiant jas į nacionalinę valiutą pagal mokėjimo dienos kursą:
 - (i) 2500 eurų (du tūkstančius penkis šimtus eurų) ir bet kokį mokestį, kuris gali būti taikomas minėtai sumai, neturtinei žalai atlyginti,
 - (ii) 869 eurų (aštuonis šimtus šešiasdešimt devynis eurus) ir bet kokį mokestį, kuris gali būti taikomas pareiškėjui, kaštams ir išlaidoms padengti;
 - (b) nuo minėto trijų mėnesių termino pasibaigimo iki sprendimo įvykdymo turės būti mokamos paprastosios palūkanos nuo pirmiau nurodytų sumų pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą per visą uždelstą laiką, pridėdant 3 procentus;
4. *Atmeta* likusius pareiškėjo skundus dėl teisingo atlyginimo.

Surašyta anglų kalba ir pagal Teismo reglamento 77 taisyklės 2 bei 3 dalis paskelbta raštu 2009 m. liepos 7 d.

Françoise Elens-Passos

Françoise Tulkens

Kanclerio pavaduotoja

Pirmininkė